

Poutník si prohlíží stav učených, nejprve všeobecně

Tu se ozval můj průvodce: „Už chápu, kam tě táhne ta tvá mysl. K učeným s tebou, mezi učené, to pro tebe bude ta správná návada, tam je lehčí, pokojnější a pro mysl užitečnější život.“ „Jistěže je tomu tak,“ dodává tlumočník. „Vždyť co může být rozkošnějšího, než když člověk zanechá a zbaví se vši tělesné námahy a věnuje se zkoumání všelijakých ušlechtilých věcí? Skutečně, taková činnost dělá ze smrtelníků lidi podobné a téměř i rovné nesmrtelnému Bohu, takže jako vševědoucí postihují a chápou všechno, co je, bylo či bude na nebi, na zemi nebo v propastech, ačkoli je pravda, že ne všem se to podaří.“ „Tak mne tam zaveďte, proč ještě otálíte?“ vybídl jsem je.

Nejprve těžká zkouška. A tak přijdeme k bráně, kterou nazývali Učení. Brána byla dlouhá, úzká a tmavá. Postávalo v ní množství ozbrojených strážných, kterým se každý, kdo chtěl do ulice Učených, musel zodpovídat a vyžádat si od nich doprovod. Také jsem viděl, jak tam přicházely davy lidu, zvláště mladých, a hned byli různými nepříjemnými způsoby prozkoušeni. První zkouškou, kterou musel každý podstoupit, bylo, jaký s sebou přináší měšec, jaký má zadek, jakou hlavu, jaký mozek (což posuzovali podle vysmrkané nudle) a jakou kůži. Když měl zkoušený ocelovou hlavu, mozek ze rtuti, olověný zadek, železnou kůži a zlatý měšec, pochválili ho a hned ho ochotně uvedli dále. Když někomu něco z toho scházelo, posílali ho zpět, nebo ho jen tak nazdařbůh přijali, ale dávali mu špatné vyhlídky. Tomu jsem se podívoval: „Copak jim tu tak záleží na těch pěti kovech, že to všechno tak pečlivě zkoumají?“ „Ano, mnoho,“ říká mi tlumočník. „Když někdo nemá ocelovou hlavu, pukne mu, nemá-li v ní tekutý mozek, nevytvoří se mu z něho zrcadlo, pokud nemá plechovou kůži, nevydrží formování, jestliže nemá olověný zadek, nic nevysedí a všechno roztrouší a kde by bez zlatého měšce asi vzal čas a mistry, ať už živé nebo mrtvé? Nebo si snad myslíš, že tak veliké věci může člověk získat zadarmo?“ Pochopil jsem tedy, kam to vede, že se tomu stavu musí přinášet za obět' zdraví, důvtíp, vytrvalost a trpělivost, a řekl jsem: „Zde tedy opravdu můžeme prohlásit: Ne každému se podaří vejít do Korintu, města bohatého a nádherného. Ne z každého dřeva bude ozdobná deska.“

Nesnadný a bolestivý vstup. Umělá paměť. Vejdeme tedy do brány a tu vidím, jak si každý z oněch strážných bere s sebou na práci jednoho nebo i více nováčků a jak s ním tak jde, fouká mu něco do uší, protírá mu oči, čistí nos a chřípí, vytahuje a ostří mu jazyk, skládá a rozkládá prsty a ruce a nevím, co dalšího s nimi ještě dělá. Někteří zkoušeli i provrtávat hlavy a něco do nich nalévat. Když tlumočník viděl, jak mne to vyděsilo, řekl mi: „Nediv se, učení lidé musí mít ruce, jazyk, oči, uši, mozek i všechny vnější a vnitřní smysly jiné než prostý lid, proto se tu takto formují, a to nejde bez práce a nepříjemností.“ Dívám se dál a vidím, jak mnoho museli ti nebožáci při onom formování vytrpět. Netýkalo se to měšce, ale jejich kůže, kterou museli nastavovat. Často se jim na tváři, na hřbetě či na pozadí octla pěst, rákoska nebo metla, až někteří

cedili krev a téměř neustále měli plno šrámů, pruhů od ran, modřin a mozolů. Když to někteří zpozorovali, couvali, jakmile nahlédli do brány, a nechtěli se k nim dát. Jiní se vytrhli svým vychovatelům z rukou a také utekli. Menšina jich však vytrvala. Tu nakonec pustili až na prostranství. I já jsem se chtěl do toho stavu dostat, a tak jsem to formování vydržel, třebaže ne bez těžkostí a obtíží.

Každý učenec je označen. Když vycházíme z brány, vidím, že každému už přebroušenému dávají cejch, podle kterého se pozná, že patří mezi učence, za pas kalamář, za ucho pero a do ruky prázdnou knihu na zaznamenávání poznatků – to vše jsem dostal také. Tu mi říká Všežvėd: „Nuže, teď jsme na křižovatce čtyř cest – k filozofii, medicíně, právu a teologii – kam půjdeme nejdříve?“ „Jak myslíš,“ odpověděl jsem. „Pojďme tedy nejprve na náměstí, kde se učenci scházejí, aby ses na všechny čtyři podíval naráz,“ navrhl mi, „potom je projdeme jednu po druhé.“

Nedostatky mezi učenými. Dovede mne tedy na nějaké náměstí, kde stojí zástupy studentů, mistrů, doktorů, kněží, mladíků i starců. Někteří z nich se drželi pohromadě, rozmlouvali spolu a diskutovali, jiní se stahovali do koutů, ostatním z dohledu. Někteří (toho jsem si dobře všiml, ale nemohl jsem jim do toho mluvit) měli oči a neměli jazyk, jiní měli jazyk a neměli oči a někteří měli jen uši, ale byli bez očí a bez jazyka atd., takže jsem pochopil, že i tady se najdou nedostatky. Když jsem pak viděl, že všichni, podobně jako včely v úlu, odkudsi vycházejí a zase se tam vracejí, pobídl jsem své průvodce, abychom tam také vešli.

Popis knihovny. Vějdeme tedy a za dveřmi byla tak veliká síň, že jsem ani nedohlédl na konec, a v ní bylo všude tolik polic, přihrádek, škatulí a krabic, že by je ani sto tisíc vozů nedokázalo odvézt, a každá měla svůj nápis a titul. „Do jaké jsme to vešli apatyky?“ zeptal jsem se. „Do apatyky,“ odpověděl mi tlumočnick, „kde se přechovávají léky proti neduhům myslí, vlastním jménem se nazývá bibliotéka, nebo také knihovna. Jen se podívej, jak nesmírné skladiště moudrosti to je!“ Dívám se tedy a vidím řady přicházejících učenců, jak se kolem toho všeho různě točí. Někteří si vybírali ty nejhezčí a nejdůvtipnější kousky, vytahovali je jeden za druhým a pak je postupně žvýkali a zažívali. Přišel jsem k jednomu z nich a otázal se ho, co to dělá. Odpověděl mi: „Učím se.“ „A jakou to má chuť?“ ptám se. Řekl mi: „Dokud se to žvýká v ústech, je cítit nahořklost nebo kyselost, ale potom se to změní ve sladkost.“ „A k čemu to je?“ vyzvídám dále. „Je jednodušší nosit si ty věci uvnitř a jsem si tím pak jistější,“ odvětil. „Týv tom snad nevidíš žádný užitek?“ Podívám se na něj pozorněji a všimnu si, jak je tlustý a tučný, má krásnou barvu, oči se mu skví jako svíce a jeho řeč je jasná a všechno jeho jednání bystré. Vtom se znovu ohlásí můj tlumočnick a ukazuje mi: „Ještě jsou tu tihle.“

Neřády při studiu. Podívám se tedy na ně a vidím, jak se někteří chovají velice chamtivě a cpou do sebe cokoli, co jim přijde pod ruku. Když jsem se na ně podíval blíže, nevšiml jsem si, že by jim snad přibývalo tělo, tuk nebo barva, jen břicho jim odulo a nafouklo se, a také jsem viděl, že co do sebe nacpali, zase z nich vrchem i spodem lezlo nezažité ven. Někteří z nich z toho měli dokonce závratě a občas se i pomínuli, někteří z toho pobledli, seschli a umírali. Když to viděli jiní, ukazovali si na ně a vyprávěli o tom, jak je nebezpečné zacházet

s knihami (tak totiž říkali těm krabicím); někteří utíkali pryč a jiní napomínali ostatní, aby s nimi zacházeli opatrně. Kvůli tomu ty věci ani nepřijímali do útrob, ale navěsili si na sebe zepředu i zezadu pytlíky a mošny a do nich si cpali ty škatule (na kterých bylo nejčastěji napsáno něco jako *Slovník*, *Lexikon*, *Sbírka úsloví či citátů*, *Výklady*, *Konkordance*, *Herbář* atd., každý si vzal to, co si myslel, že se týká jeho oboru). Pak je s sebou nosili, a když měli něco napsat nebo říct, vytahovali je z brašen a brali z nich látku pro pero a pro ústa. Když jsem si toho všiml, ptal jsem se: „Tihle nosí své umění po kapsách?“ Tlumočník mi odpověděl: „To jsou pomůcky pro paměť, ještě jsi o tom neslyšel?“ Slyšel jsem pak, jak někteří takové počínání velmi chválili, protože se tak prý vynášejí ven jen všeobecně uznané pravdy. A může tomu tak i být, ale já jsem si všiml ještě jiného problému. V mé přítomnosti se přihodilo, že někteří své škatule poztráceli a jiným se stalo, že když je na chvíli odložili, náhle se vzňal oheň a spálil jim je. Ach, jaké tam v té chvíli nastalo pobíhání, lomení rukama, naříkání a volání o pomoc! Takoví náhle vůbec neměli chuť diskutovat, psát a kázat, ale jen chodili kolem se svěšenou hlavou, choulili se do sebe, červenali se a jak mohli, snažili se prosbami i koupí zase sehnat své nářadí; zatímco ti, kdo měli svou zásobu uvnitř, se takové příhody tolik nebáli.

Studenti bez studování. Mezitím spatřím jiné, kteří si ty škatule nedávali ani do kapes, ale nosili je kamsi do svých pokojíků. A když jsem šel za nimi, vidím, jak si na ně dělají pěkná pouzdra, pomalovávají je různými barvami, někteří je i vykládají zlatem a stříbrem, srovnávají do polic a zase je vytahují a dívají se na ně. Pak je rozevírají a zavírají, přichází a odchází, sobě i druhým ukazují, jak to všechno pěkně vypadá, ba někteří z nich se časem podívali i na tituly děl, aby je uměli vyjmenovat. „Na co si tihle hrají?“ ptám se. Tlumočník mi odpovídá: „Milý brachu, mít hezkou knihovnu je tuze pěkná věc.“ „A to i když se nepoužívá?“ říkám. On na to: „I ti, kdo milují knihovny, se počítají mezi učené.“ „Asi tak, jako se ti, kdo mají hromady kladiv a kleští a neví, jak je používat, počítají mezi kováře,“ myslel jsem si. Nesměl jsem to ale říct nahlas, abych neutržil nějakou ránu.

Neřády při sepisování knih. Vešli jsme ale zase zpátky do síně a tu vidím, že těch nádob všude a na všech stranách přibývá, a tak se dívám, odkud je nosí. A zpozoruji, že je přinášejí z nějakého místa za oponou, a když jsme tam také vešli, vidím tu spoustu řemeslníků, jak ty krabice vyrábějí ze dřeva, kostí, kamení a různého materiálu, jednu krásnější a ozdobnější než druhou, a když je pak naplní mastí či lékem, dávají je k obecnému užívání. A tlumočník mi k tomu říká: „Tito lidé jsou hodni chvály a dobrořečení, protože svému pokolení slouží těmi nejužitečnějšími věcmi, pro rozmnožení moudrosti a umění nelitují žádné práce ani úsilí a o svá skvělá obdarování se dělí s ostatními.“

Dostal jsem chuť podívat se z čeho a jak se to, co nazval dary a moudrostí, dělá a připravuje. A uviděl jsem jednoho nebo možná dva, kteří vyhledávali vonná koření a byliny, řezali je, drtili, vařili, destilovali a připravovali různé léky, lektvary, sirupy a jiné k životu užitečné věci. Naproti tomu jsem viděl takové, kteří jen vybírali z jiných nádob a dávali to do svých, a těch bylo na sta. „Tihle jen přelévají vodu,“ ukazoval jsem na ně. Tlumočník mi

odpověděl: „I tak se rozmnožuje poznání. Copak se nemůže jedno a totéž podávat pokaždé trochu jinak? A také lze k původním věcem vždy něco přidat a poopravit je.“ „Nebo pokazit,“ opáčil jsem hněvivě, protože jsem jasně viděl, že se tu děje podvod. Některý totiž popadl cizí nádoby, a aby naplnil několik svých, rozředit je, jak mohl, a to tím, že do nich přiléval splašky. Jiný zase přidával kdejakou špínu, třeba prach a smet, a všechno to zahustil, jen aby to vypadalo, že zadělal na něco nového. Navíc na to pověsili krásnější nápisy než původní autoři, a každý podobně jako nějakí mastičkáři nestydatě chválil to své. Také mi přišlo divné a k vzteku, že (jak už jsem podotkl dříve) málokdo zkoumal vnitřní podstatu věcí, ale všechno brali jako by nebyly žádné rozdíly, a když už si někteří vybírali, dívali se jen na vnější obal a na nadpisy. Náhle jsem pochopil, čím to je, že tak málo z nich mívá svěží mysl, vždyt' čím víc do sebe někdo naládoval takových léků, tím víc se dávil, bledl, vadl a chřadl.

Také jsem spatřil, že velká část těch léků se nikdy nedostala až k lidem, aby je mohli užívat, ale padla za obět' molům a červům, pavoukům a mouchám, prachu a plesnivině, ukládaly se v zapadlých skříňkách a koutech. Toho se někteří báli, a tak hned jak dodělali svůj lék (ba někteří i dříve, než ho vůbec začali připravovat), obíhali své sousedy a prosili, aby jim napsali předmluvu nebo doporučení, hledali si patrony, kteří by jejich výtvorům propůjčili svá jména a měšce, vymýšleli si co nejozdobnější titulky a nadpisy, zkrášlovali své knihy co nejvybranějšími obrázky a rytinami a sami je nosili lidem vstříc, dávali jim je a nutili téměř i proti jejich vůli. Ale viděl jsem, že nakonec nepomáhalo ani to, protože všeho bylo příliš mnoho. A tak jsem nejdny litoval, že ačkoli si mohli dopřávat klidu a pokoje a neměli z takového jednání ani nejmenší užitek, stejně dávají své jméno v sázku a ke škodě svých bližních se pouští do tohoto šarlatánství. Když jsem však na to poukazoval, začali mě nenávidět, jako bych bránil obecnému dobru. A to ani nemluvím o tom, jak někteří ty své lektvary připravovali z věcí, které byly prudce jedovaté, takže se prodávalo tolik jedů jako léků; tenhle neřád jsem nesl zvlášt' těžce, ale nebyl nikdo, kdo by to napravil.

Spory a hádky. A když zase vyjdeme na náměstí Učených, vidíme mezi nimi hádky, spory, rvačky, a shon. Jen málokdy se tu našel někdo, kdo by neměl s druhým nějaké tahanice, hádali se nejen mladí (což by se dalo přičíst zbrklosti a nezkušenosti nedospělého věku), ale uráželi se navzájem i starci. Čím se kdo považoval za učenějšího, nebo čím více jiných si to o něm myslelo, tím více začínal svárů, vrhal se na ostatní, šermoval s nimi, sekal, házel a střílel na ně – hrůza šla už jen z toho pohledu – a tak si budoval svou pověst. „Ale co to má pro milého Boha znamenat?“ zděsil jsem se. „Já jsem si myslel a i vy jste mi to tak slibovali, že toto je nejpokojnější stav ze všech! Já tu ale vidím tolik sváru a sporů!“ Tlumočník mi odpověděl: „Synu, ty tomu vůbec nerozumíš, oni se tu jen ostří.“ „Cože si ostří?“ řekl jsem. „Vždyt' já tu vidím rány a krev, i hněv a vražednou nenávist jedněch k druhým. Nic podobného jsem neviděl ani ve stavu řemeslníků.“ „Nepochybně,“ odvětil mi, „vždyt' zaměstnání tamtěch jsou řemeslná a otrocká, tito jsou však svobodní. A proto co se nedovoluje tamtěm a netrpí se to u nich, tito mají plnou svobodu dělat.“ „Ale jak se něco takového může nazývat řádem?“ divil jsem se, „to mi opravdu

nejde na rozum.“

Jejich výzbroj se mi na první pohled nezdála vůbec strašlivá. Kopí, kordy a meče, kterými se sekali a bodali, byly z kůže a nedrželi je v rukách, ale v ústech. Jejich stělné zbraně pak byly z per, nabíjeli je prachem rozpuštěným ve vodě a házeli po sobě papírovými koulemi. Na povrchu se nezdálo, že by se dělo něco hrozného, ale já jsem viděl, že když někoho zasáhli, tak sebou škubal, křičel, svíjel se a prchal, a tak jsem jasně pochopil, že to není žádný žert, ale skutečný boj. Na někoho jich mnoho dotíralo, až všechno řinčelo, jak meče hvízdaly kolem uší a papírové koule na něj padaly jako krupobití. Jiný se statečně bránil a ubránil se a všechny své odpůrce rozehnal, další byl ranami přemožen a padl. A viděl jsem tu i jinde nevídanou ukrutnost, že neodpouštěli ani poraženým a mrtvým, ale místo toho do nich tím víc sekali a bili je, a svou udatnost nejraději ukazovali na tom, kdo se jim už nemohl postavit na odpor. Někteří sice jednali mírněji, ale ani u nich nebyla nouze o hádky a nedorozumění. Sotva kdy totiž někdo něco řekl, aby se mu hned jiný nepostavil na odpor, hádky byly dokonce i o to, jestli je sníh bílý nebo černý, či zda je oheň horký nebo studený.

Jejich velká pomenost. Vtom se někteří začali vkládat do jejich hádek a usilovali o pokoj, a když jsem to viděl, zaradoval jsem se. Dokonce se objevila i fáma, že se všechny rozepře mají urovnat, a vyvstala otázka, kdo to bude mít na starost? Na to se odpovídalo, že se svolením královny Moudrosti se mají z každého stavu vybrat ti nejschopnější a jim bude dána moc, aby si vyslechli soupeřící strany a u každé věci rozhodli, co je lepší, a vyhlásili to. Shromáždilo se nemálo těch, kdo se chtěli stát oněmi soudci, a především se shromáždilo veliké množství takových, kteří mezi sebou měli spory a hádky. Viděl jsem mezi nimi také Aristotela s Platonem, Cicera se Sallustiem, Scota s Akvinským, Bartola s Baldem, Erasma se sorbonisty, Rama a Campanellu s peripatetiky, Koperníka s Ptolemaiem, Theoprasta s Galenem, Husa, Luthera a jiné s papežem a jezuitu, Brentia s Bézou, Bodina s Wierem, Sleidana se Suriem, Šmidlína s kalvinisty, Gomara s Armiem, rosenkruciány s lžimudrci a bezpočtu jiných. Když jim pak smírčí soudcové nařídili, aby podali své žaloby a stížnosti, důkazy i protidůkazy v co nejkratší možné formě, přinesli takové hromady knih, že by k jejich přečtení nestačilo ani šest tisíc let, a žádali, aby to přijali jako souhrnné vylíčení jejich názorů. Dále pak chtěli, aby každému zůstala svoboda svou věc vysvětlovat a dokazovat podrobněji podle toho, jak bude potřeba. Začali tedy pročítat ty knihy a kam se kdo podíval, odtud se napil a hned to začal zastávat. Tak vznikly mezi pány rozhodčími veliké hádky, kdy jeden bránil toho a druhý onoho. A tak nakonec nevyřešili nic, rozprchli se a učení se vrátili ke svým sporům. Když jsem to viděl, bylo mi až do pláče.

Do jazyka 21. století převedl Lukáš Makovička. Vydalo nakladatelství Poutníková četba, 2010.

www.PoutnikovaCetba.cz

Celou knihu Labyrint světa a ráj srdce v jazyce 21. století můžete zakoupit zde: <https://www.poutnikovacetba.cz/poutnikova-cetba/labyrint-sveta-a-raj-srdce-v-jazyce-21-stoleti-j-a-komensky.html>